

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/195180,TEKST-AUDIO-75-rocznica-powstania-PZPR.html>
12.05.2024, 19:10

[TEKST + AUDIO] 75. rocznica powstania PZPR

PZPR została formalnie utworzona w wyniku fuzji Polskiej Partii Robotniczej (PPR) i Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) 15 grudnia 1948 r. Scalenie to było częścią procesu tworzenia jednolitej partii rządzącej, której celem było zjednoczenie lewicowych sił politycznych w Polsce Ludowej. PZPR była strażnikiem wierności Polski wobec Związku Sowieckiego.

Polska Partia Robotnicza od 1944 r. sprawowała faktyczną władzę nad krajem.

Początkowo nie była jedyną legalnie istniejącą siłą na polskiej scenie politycznej. W pierwszych latach po wojnie wciąż istniało Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL) i Polska Partia Socjalistyczna (PPS). PSL zostało zniszczone przez tajne służby w okresie wyborów w 1947 r., aresztowano wówczas około 80 tys. działaczy (z czego ponad 200 zamordowano). Po pozbyciu się jedynej partii stanowiącej konkurencję ideologiczną i dążąc do systemu monopartyjnego, decydenci PPR podjęli decyzję o zjednoczeniu z PPS. W grudniu 1948 r. rozpoczął się kongres zjednoczeniowy obu partii.

Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą (PZPR) utworzono 15 grudnia 1948 r. w wyniku połączenia PPR i PPS. PZPR była scentralizowaną partią o hierarchicznej strukturze. Na jej czele stał pierwszy sekretarz, który jednocześnie pełnił funkcję sekretarza

generalnego. Decyzje podejmowane były w sposób scentralizowany, a dyscyplina partyjna była ściśle przestrzegana. W początkowych latach swojego istnienia PZPR skoncentrowała się na utrzymaniu ścisłej kontroli nad społeczeństwem i gospodarką, podporządkowując się polityce sowieckiej. To okres, który cechowała centralizacja władzy, represje wobec opozycji i podziemia niepodległościowego, kolektywizacja rolnictwa i planowanie gospodarcze.

Statut PZPR zakazywał tworzenia frakcji, ale na początku lat 50. w łonie partii zaczęły formować się dwa rywalizujące ze sobą ugrupowania. Pierwsze z nich zwane było „puławianami”. Ugrupowanie to miało silne oparcie w ówczesnej bezpiece i w większości byli zwolennikami Stalina. Drugim ugrupowaniem, walczącym o władzę w PZPR byli działacze zwani „natolińczykami”. Byli to w większości młodzi wiekiem i stażem członkowie partii, buntujący się przeciw władzy stalinistów.

W 1956 r. władzę w PZPR objął Władysław Gomułka, który popierał "natolińczyków". Pod władzą Gomułki PZPR po raz pierwszy miała znaczne poparcie społeczne, a polityka partii uległa znaczącej liberalizacji w porównaniu do wcześniejszego stalinowskiego terroru. Złagodzone cenzurę, zliberalizowano gospodarkę, a przede wszystkim zmniejszono terror aparatu bezpieczeństwa.

Jednym z kluczowych momentów w historii PZPR było wydarzenie Marca 1968 r., kiedy to doszło do antysemickich kampanii i represji wobec ruchów studenckich, intelektualistów i działaczy społecznych. Wydarzenia z marca 1968 r. stały się okazją do kolejnej rozgrywki politycznej wewnątrz PZPR, w której na początku lat 60. powstała nieformalna grupa partyjnych i państwowych działaczy skupionych wokół ówczesnego wiceministra spraw wewnętrznych Mieczysława Moczała. Druga frakcja zwana „grupą śląską” zajmowała w latach 60. wyczekującą postawę, ograniczając swoją władzę do wielkich zakładów przemysłowych. Edward Gierek - lider grupy, zdecydował się działać po strajkach i masakrze w Gdańsku w grudniu 1970 r.

Pod koniec 1970 r. „grupa śląska” przejęła władzę w PZPR, a pierwszym sekretarzem został Edward Gierek. „Grupa śląska” rozpoczęła realizację swojego programu. Zaciągnięto na Zachodzie ogromne kredyty. Rozpoczęto modernizację zakładów państwowych. W latach 70. PZPR starała się podtrzymać swoją legitymację poprzez próby reform gospodarczych, a także pewne działania polityczne, ale jednocześnie utrzymywała kontrolę nad kluczowymi obszarami życia społecznego. Gospodarka PRL nadal była obciążona wieloma problemami, takimi jak brak innowacyjności, niska efektywność czy brak konkurencyjności na rynkach międzynarodowych i uzależnienie od Moskwy.

Swoją pozycję Gierek utrzymał do lata 1980 r., kiedy to w czasie strajków sierpniowych stracił na popularności. Był to czas powstania i rozwoju NSZZ "Solidarność". Utworzenie wolnych związków zawodowych sprawiło, że pojawiła się konkurencja dla PZPR. Opozycja zyskiwała poparcie, a PZPR przeżywała wielki kryzys. W 1981 r. do „Solidarności” należało ok. 10 mln obywateli, więc kilkakrotnie więcej niż do PZPR.

W tej krytycznej sytuacji dla PZPR ogromną rolę zaczęła odgrywać frakcja wojskowa, reprezentowana przez gen. Wojciecha Jaruzelskiego, chcąc szybkiej i brutalnej rozprawy z „Solidarnością”. Główną motywacją frakcji wojskowej w PZPR było ratowanie komunizmu i przejście po Gierku władzy w partii i kraju.

W nocy 13 grudnia 1981 r. ekipa Jaruzelskiego rozpoczęła pacyfikację opozycji.

Frakcja wojskowa zniszczyła "Solidarność", nielicznych pozostających na wolności działaczy zmuszono do zejścia do podziemia. Autorytarne rządy gen. Jaruzelskiego nie poprawiły sytuacji polityczno-społecznej w kraju, wciąż narastały problemy z gospodarką.

Od 1986 r. w ZSRS zaczęła się pierestrojka, która przyspieszyła upadek komunizmu w Rosji i ustroju komunistycznego na świecie. **Koniec istnienia PZPR nastąpił w 1989 r. w wyniku przemian politycznych, które miały miejsce w Polsce i Europie Wschodniej.** Upadek komunizmu w Polsce oznaczał koniec epoki PZPR i otwarcie nowego rozdziału w historii Polski.

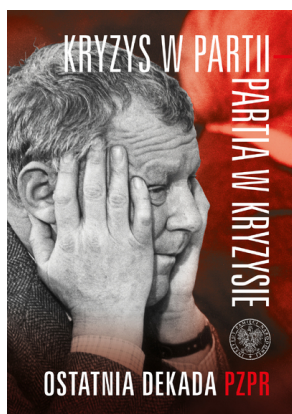
Zachęcamy również do zapoznania się z artykułami naukowymi oraz materiałami audio-wideo znajdującymi się w portalu przystanekhistoria.pl:

- [Filip Musiał, Pełnia komunistycznego reżimu](#)
- [Adam Dziurok, Stabilizacja w PZPR](#)
- [Włodzimierz Suleja, Pomiedzy Gomulka a Bierutem](#)
- [Włodzimierz Suleja, Okragly stol](#)
- IPNtv: [Symbioza partii komunistycznej i „bezpieki” - podzial rol i bilans zyskow - \[panel dyskusyjny\]](#)
- IPNtv: [Komuniści w Warszawie. Działalność Komitetu Warszawskiego KPRP/KPP \(1918-1938\) - cykl Kulisy historii](#)
- IPNtv: [„Oni” Teresy Torańskiej. Uwieczniony portret komunistów - cykl Portrety odc. 14](#)
- IPNtv: [System nomenklatury - czyli jak PZPR obsadzała stanowiska kierownicze w państwie](#)

Do bezpłatnego pobrania dodatek historyczny przygotowany przez Delegaturę IPN w Kielcach [„Droga do totalitaryzmu. Powstanie PZPR – 15 grudnia 1948”](#).

W 2023 r. IPN wydał książkę pt. [Kryzys w partii – partia w kryzysie. Ostatnia dekada PZPR](#), red. Tomasz Kozłowski, Michał Siedziako. Lata osiemdziesiąte były dla Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej czasem permanentnego kryzysu. Jego finał stanowiło wezwanie Mieczysława F. Rakowskiego – „Sztandar wyprowadzić” – i samorozwiązanie partii na jej ostatnim zjeździe w styczniu 1990 r. Teksty zgromadzone w prezentowanym

tomie pomagają zrozumieć, co doprowadziło do jej ostatecznego upadku.

W 2023 r. IPN wydał książkę [Bogusława Wójcika, „Być pomocnikiem partii”. Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej w służbie PZPR i ideologii marksistowsko-leninowskiej \(1969-1990\)](#). Monografia przedstawia historię Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej (oraz jego dalszych i bliższych protoplastów: Stowarzyszenia Myśli Wolnej w Polsce, Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Towarzystwa Szkoły Świeckiej, Stowarzyszenia Ateistów i Wolnomyślicieli) w szerszym kontekście uwarunkowań społeczno-politycznych i determinant kulturowych. Zawiera analizy założeń ideowych, programów stowarzyszenia i efektów ich realizacji. Relacjonowane w książce badania pokazują rozmach organizacyjny, wielkość zaangażowanych środków oraz formy wsparcia opisywanego stowarzyszenia ze strony Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Pozwalają także dostrzec wielorakie związki TKKS z ośrodkami władzy politycznej i zakres ideologicznego zaangażowania jego działaczy.

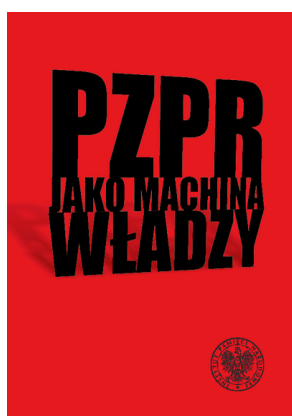

W 2017 r. IPN wydał książkę pt. [Więcej niż partia. PZPR a polityka, gospodarka i społeczeństwo 1948-1990](#), red. Adam Dziuba, Bogusław Tracz. Na książkę składa się 26 artykułów, poprzedzonych wstępem, będących pokłosiem ogólnopolskiej konferencji naukowej pod tym samym tytułem, zorganizowanej w Katowicach jesienią 2015 r. Autorzy

przedstawili szerokie spektrum problematyki związanej z aktywnością partii komunistycznej w powojennej Polsce we wszystkich sferach życia społeczno-politycznego, zarówno na poziomie centralnym, jak i lokalnym. Omawiane przez autorów zagadnienia dotyczą zarówno ogólnych założeń polityki partii rządzącej, jej aktywności na płaszczyznach kultury, ideologii, propagandy i ekonomii, jak i relacji z innymi instytucjami państwa czy Kościołem katolickim.

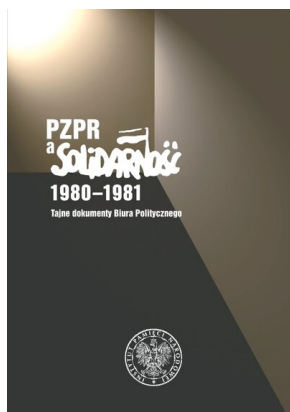

W 2012 r. IPN wydał książkę pt. ***PZPR jako machina władzy***, red. Dariusz Stola i Krzysztof Persak. Niniejszy tom zmniejsza lukę w wiedzy, przedstawiając PZPR jako władcę Polski Ludowej. Omawia mechanizmy działania partyjnej „machiny władzy” oraz sposoby, którymi kierowała różnymi dziedzinami życia, organizacjami i instytucjami: od gospodarki narodowej, aparatu bezpieczeństwa i polityki zagranicznej po młodzież i kwestię żydowską. Książka wydana wspólnie z Instytutem Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk.

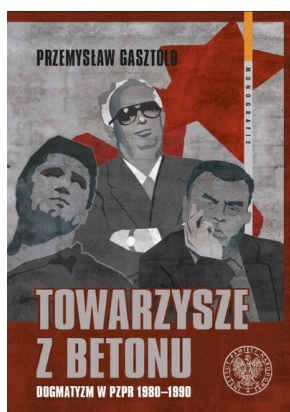
W 2013 r. IPN wydał książkę pt. ***PZPR a „Solidarność” 1980-1981. Tajne dokumenty Biura Politycznego***, wstęp Tomasa Kozłowskiego. Wydanie drugie rozszerzone. Wydanie pierwsze ukazało się nakładem wydawnictwa Aneks w Londynie w 1992 r. Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PZPR od czerwca 1980 do końca grudnia 1981 r. pokazują

rozwój wydarzeń w Polsce z punktu widzenia strony partyjno-rządowej, odsłaniają kulisy podejmowanych decyzji oraz działań i stopniowe przygotowania do wprowadzenia stanu wojennego. Dokumenty świadczą o tym, jak bezradna była partia wobec sukcesów odnoszonych przez „Solidarność” i jak bardzo pragnęła odnieść choćby najmniejszy sukces, który dałoby się wykorzystać propagandowo.

W 2019 r. IPN wydał książkę Przemysława Gasztolda, [Towarzysze z betonu. Dogmatyzm w PZPR 1980-1990](#). Zakres publikacji to lata 1980-1990. W tym okresie na czele partii stało czterech I sekretarzy KC, którzy prowadzili odrębną politykę wewnętrzną. Tendencja zachowawcza cieszyła się wśród członków partii największą popularnością na początku lat osiemdziesiątych, gdyż w momencie politycznego przesilenia władze nie były w stanie zapobiec żywiołowemu tworzeniu nieformalnych grup partyjnych. Pacyfikacja zorganizowanych form dogmatyzmu, przeprowadzona przez gen. Jaruzelskiego w latach 1982-1983, spowodowała zanik instytucjonalnych form marksistowskiej ortodoksji, ale dogmatyzm jako postawa polityczna był obecny w życiu partii aż do XI Zjazdu PZPR w styczniu 1990 r.

[Wersja elektroniczna książki do bezpłatnego pobrania w Bibliotece Cyfrowej IPN.](#)

Aby zobaczyć odtworzyć włącz JavaScript

PLIKI DO POBRANIA

[Ewa Wójcicka - z połączenia „koncesjonowanej” PPS i PPR powstała PZPR \(mp3, 2.76 MB\)
14.12.2023 13:00](#)

[Ewa Wójcicka - z połączenia „koncesjonowanej” PPS i PPR powstała PZPR \(wav, 20.25 MB\)
14.12.2023 13:00](#)